

ИСТРАЖИВАЊА

Слободан Шћеїановић

О ПОРИЈЕКЛУ И ЗНАЧЕЊУ НАЗИВА ДРОБЊАК

Постоји низ разлога због којих Дробњак већ одавно привлачи пажњу бројних истраживача, па се стога са сигурношћу може рећи да спада међу највише истраживана и проучавана подручја Црне Горе.

Према народном предању, које је у овом крају "врло живо и сеже невјероватно дубоко у прошлост", Дробњаци потичу од старих Новљана, који су се веома давно доселили из Босне у Бањане. Заједно са још неким досељеницима, у првом реду са сусједним Риђанима, они су са тог простора протјерали домородачко поромањено илирско племе Матаруге. Пошто су се протоком времена намножили и ојачали, подијелили су се на два дијела, један дио њих је остао у Бањанима, а други, већи дио се помјерио даље према истоку, све до Оногошта. Истовремено су на сјеверу овладали и територијом данашњег Дробњака у ужем смислу, одакле су потисли старосједиоце Криче, племенски огранак Матаруга. Те брдовите и планинске предјеле, који су припадали познатој средњевјековној жупи Комарници, они су у почетку користили као љетња станишта и служили им за сточарске катуне.¹

¹ А. Лубурић, Дробњаци, племе у Херцеговини, Београд 1930, 43.

С. Томић, Бањани, Срп. етн. зборник САН (1949), 285.

Међутим, у пољу и равници око Оногошта, убрзо су се сукобили са у тог вријеме већ развијеним и организованим племеном Никшића, које је са тог простора било потисло или асимилирало старосједиоце Лужане. Нашавши се тако између двије, у то вријеме најјаче племенске заједнице на том простору, Риђана на западу и Никшиће на истоку, овај дио Новљана настањен у околини Оногошта, морао се повући из равнице према сјеверу у брдовито подручје данашњег Дробњака. Током тог миграционог процеса, они су своје тамошње катуне постепено претварали у села, односно у своје стална зимска насеља. Сматра се да је ово њихово пресељавање трајало доста дуго - током друге половине 14, па све до краја 15. вијека.²

На тај начин се на простору старе средњовјековне жупе Комарнице доста давно формирало јако и бројно племе Дробњак или Дробњаци. Према подацима из млетачких извјештаја тога доба, већ крајем 15. вијека у Дробњаку је било настањено око 1.500 домаћинстава.³

Дробњак се у писаним изворима, као што је познато, први пут помиње при крају 13 вијека, у документу из 1285. године, који је В. Ђоровић пронашао у дубровачком архиву. У њему стоји да се извјесни Братоња Дробњак обавезује да плати своје повјериоцу одређени дуг. На први следећи помен Дробњака наилазимо у историјским споменицима тек средином 14. вијека. Ради се о запису на рушевинама цркве у селу Вагањешу код Гњилана, који је објавио Љ. Стојановић. Он нам казује да су ову цркву подигли, 1354. године, "унуци Дробњакови", који се и поименично наводе.

Међутим, од половине 14. вијека, тачније од 1365. године, у дубровачком архиву постоји низ докумената који садрже податке о лицима са подручја Дробњака. Само у току једног испитивања ове архивске грађе из друге половине 14. вијека, узгредно су нађени и "власи Дробњаци", који су 27 пута поименично уписани, углавном са чистим словенским именима. Назив "власи" овдје је употријебљен као термин који означава сточарски, односно социјални статус, а не етничку припадност.⁴ Осим тога, ријеч

П. Шобајић, Никшић (Оногошт), Београд, 1938, 35.

² А. Лубурић, исто, 47-49.

П. Шобајић, исто, 32-39.

С. Томић, исто, 282.

³ Р. Ковијанић, Помени брдских, црногорских и херц. плем. (II), 1974, 180.

⁴ М. Пеншкан, О именованости Дурмиторског краја, Дурмитор. 1988, 17.

"влах" у овим списима најчешће има значење "горштак, плаништак", а назив Дробњак и Дробњаци се наводе као "племенско или завичајно име" дотичних лица.⁵

У которским споменицима Дробњак се први пут помиње крајем 14. (1399), а средином 15. вијека се наводи као крај у коме се прави накит на "словенски начин".⁶

У турском дефтеру о попису "Влаха Херцегове земље", из 1477. године, Дробњак се не помиње већ је та територија уписана као "нахија Комарница", по старом имену ове жупе. Овај податак "прилично изненађује", с обзиром да тај период већ одавно има устаљено име Дробњак, макар паралелно са старим називом Комарница.⁷

У оквиру вишестраног научног интересовања и истраживања прошлости, поред географског, историјског, етнографског, друштвено-политичког и сл, Дробњак је изучаван и са језичког, односно лингвистичког становишта. Међутим, чини се да се у оквиру тога није довољно пажње посвећивало питању како је, када и по ком основу овај крај и племе добило своје име. Прецизније речено, колико је познато, питање постанка и значења ријечи Дробњак није озбиљније и темељитије изучавано и тумачено са етимолошког становишта. Поједини истраживачи су га се само узгред дотицали, али и тада доста површно и некритички. Но, и у оквиру и таквог приступа и третмана, ипак се искристалисало неколико теза о настанку и значењу овог назива.

Према предању из овог краја, које су прикупљали и доста давно објавили С. Томић, А. Лубурић, П. Шобајић и др, име овог подручја или назив Дробњак је настао "по разбученом дробу турског паше". При томе, још увијек није остало спорно којем од двојице паша је припадао "просути дроб", оном убијеном на Мокроме 1703. године, или оном који је каменован на Косорићима, негдје почетком 18. вијека.

Зачудо ово народно тумачење није озбиљније оспоравано, иако је очигледно да је производ чисте народне маште и домишљатости, односно толико произвољно и неуверљиво, да не би могло да издржи иоле озбиљнију критику, а камоли да буде научно прихваћено. Међутим, и поред тога, његово се оспоравање не потенцира, чини се, у првом реду због тога

⁵ Р. Ковијанић, наведено дјело, 172.

⁶ Р. Ковијанић, наведено дјело, 169.

⁷ Б. Ђурђев, Постанак и развитак брдских, црногорских и херцеговачких племена, 137.

што се у замјену не нуди неко друго озбиљније на аргументима засновано, а то значи и научно прихватљиво рјешење.

Колико може бити накарадно и некритично народно тумачење, баш кад су у питању и значење назива сличних овом, може се илустровати још једним примјером из тог краја. Наиме, у народу се, као што се зна, упорно преноси казивање да је село Пошћење добило име "по поштењу његових житеља", иако је очигледно колико је то казивање бесмислено, јер је сасвим јасно да је ово име (ојконим) изведено и дошло по томе што се насеље налази испод стијена (под стијенама). Језичким законитостима, односно природним "трењем и гланцањем" ријечи ради лакшег изговора, од "Под стијење", постало је "Пошћење".⁸

Прецизније и ближе речено, ситуација са овим питањем је таква да се, упркос чињеници што се у новије вријеме међу истраживачима чује мишљење да "Дробњак није добио своје име по дробу овог или оног паше", не износе докази и чињенице у прилог тога, нити се нуде нова прихватљива тумачења. Такође се одбацује и теза по којој је, наводно, ово име дошло од именице "дробњак", у значењу мали, ситан човјек; малено чељаде које се чује у народном говору Далмације. При томе се као основни противаргумент налази у нелогичности и неадекватности ове тврдње, пошто у Дробњаку, како се истиче, не живе "мали људи", ниског раста, већ напротив натпросјечно високи људи динарског типа. Умјесто ових, нуди се једна нова теза по којој је Дробњак добио име од именице "дроб", у значењу "ситна стока, брави", што би (ваљда у преносном смислу) означавало социјални (сточарски) статус становника овог краја. Истовремено се сугерише да не треба одбацити ни хипотезу по којој је име Дробњак дошло од грчке ријечи "дромос", што значи пут, друм.⁹

Међутим, пошто су и ова мишљења остала неубједљива и недоказана, а тиме и неприхватљива, остало се и даље код дилеме и произвољности. Стање овог проблема је можда најбоље дефинисано у неким енциклопедијским издањима, у којима се у оквиру одреднице Дробњак, поред осталог, каже да "поријекло овог имена није јасно".¹⁰

Паралелно са тим, неки озбиљни научни посланици су устврдили и то да назив племена Дробњак не потиче од предионог или географског имена, већ да је оно патронимично, тј. да је изведено од имена или надимка неког њиховог претка, односно родоначелника племена. При томе се полази од

⁸ Р. Маројевић, Из ономастике Дробњака, Дурмитор. зборник, 1988, 57.

⁹ Т. Срдановић, Легенде и предања дурмит. краја, Дурмит. збор, 1991, 149.

¹⁰ Енциклопедија Југославије, Загреб 1984.

става да се први помени Дробњака, онај из 1285. из дубровачких архива и онај садржан у запису из 1354. године, не могу узети као први помени племена или предјела, него да су у питању властите именице, односно да се у првом случају ради о презимену, а у другом о личном имену.¹¹ Према томе, из наведеног произилази да су у овом случају у питању чисти ономастици, али се при томе не улази у језичко и стимолошко тумачење њиховог поријекла и значења.

Међутим, везано са овим, јавља се и нешто другачије мишљење којим у суштини не оспорава могућност да се у конкретном случају ради о имену, односно презимену дотичних особа, али се износи теза да су могла доћи од предионог имена, односно да су изведена као надимак по основу назива њиховог завичаја или племена.¹² Из овог произилази да је назив Дробњак предионо име, тј. да ипак долази од географског имена (топонима) тог предјела. Ово тумачење, на први поглед и без ширег доказивање, изгледа најлогичније и најнеприхватљивије. Уосталом, овакав начин настанка имена племена, као што је у случају Дробњака, спада у оне примјере, гдје је, у сукобу између предионог и патронимичног имена, у процесу формирања племена, задржано предионо име.¹³ На сличан начин су и настали називи још неких племена и предјела, као што су Ровце, Речине, Језера, Шаренци, Рудине и сл.

Ово мишљење налази своју основаност и упориште и у самом етимолошком тумачењу поријекла и значења ријечи Дробњак. Прије свега, треба знати да као географски назив, у првом реду, као топоним и ојканим, ова ријеч није ријетка у нашем окружењу. Срећемо је најчешће у области Херцеговине, Босанске Крајине и Далмације. У Херцеговини тачније у Зупцима, постоји ојконим (насеље) Дробњак, а у босанско-крупском крају се налази неколико географских назива (топонима) са овим именом.¹⁴ С друге стране, у Далмацији се налази и на именицу м. рода "дробњак", у значењу "мали, ситан човјек, малено чељаде".¹⁵ Такође, у Рјечнику МС је унесена и именица м. рода "дробњак"- ака, у значењу "власац", дем. од ријечи "влас". /Нпр. "Нема у коси сиједог власа"/.

¹¹ Б. Ђурђевић, наведено дјело, 137.

¹² Р. Ковијанић, наведено дјело, 172.

¹³ Б. Ђурђевић, наведено дјело, 138.

¹⁴ Т. Срђановић, наведени рад, 156-157.

В. Шибалић - С. Караџић, Дробњак, породице и њихово поријекло 1995, 69.

¹⁵ П. Скок, Етимолошки рјечник хрв. и срп. језика III, 617.

В. Караџић, Српски рјечник, Београд 1969.

Именица Дробњак /са великим или малим почетним словом/, свако је образована од ријечи "дроб" (утроба, трбух: желудац и пријева; ситнеж и дробеж који се налазе у утроби) и придјевске основе "дробан" (ситан, мален: сићушан, мајушан).¹⁶ Међутим, обје ове ријечи, "дроб" и "дробан", су већ постале архаичне, јер се данас врло ријетко употребљавају. Могу се још једино чути понегдје, у оним крајевима гдје још има остатака старих дијалеката, односно архаичних израза и ријечи у говору. У савременом говору се углавном замјењују својим синонимима, односно данас већ уобичајеним и устаљеним изразима. Да су у прошлости ове ријечи биле у честој употреби, свједоче наши старији споменици, у којима се, у одговарајућим приликама, редовно сретају ови изрази. Тако се у писаним изворима из средњег вијека, у којима се помињу "власи" сточари, у ситуацији када се описује, рашчлањује или градира њихова стока, обично се каже: "крупна (тј. говеда и коњи) и дробна (у значењу овце и козе) стока". У старијим народним и српским пјесмама ови изрази су, такође, у честој употреби /"једно грло три дробна ђердана", "Удари га ногом у дробину" и сл/. И наши писци старијих генерација, у својим дјелима, у којима реалистички сликају народни живот и обичаје у прошлости, често употребљавају стари народни израз "дробан", у значењу ситан, мален /"дробни пијесак", "дробна риба", "дробна дјеца", "дробно имање", "дробне приче", "дробна земља" и сл/.

Несвршени глаголски облик од коријена и заједничке основе "дроб" јесте "дробити", што значи разбијати, ломити, ситнити, мрвити, просипати, уништавати, говорити брзо (брбљати) и сл. /"Не зна се ко дроби, а ко куса", "Ни дробљаше ни чекаше", "У разговору је дроблио свашта"/. Глаголски трпни придјев ове ријечи гласи "дробљен" - удробљен", уситњен, умрвљен, искомадан, изломљен, испарчан, разбијен (на ситне дјелове).¹⁷

Поред низа других ријечи и израза, изведених из темељне ријечи "дроб" и корјените ријечи "дробан", постоји и именица ж. рода "дробнина" у значењу распаднути материјал у коме су комади разне величине, незаобљени, угласти (постаје дробљењем стијена обично на стрмим планинским падинама...)¹⁸ У истом значењу постоји и именица ж. рода "дробина, а исто тако и именица м. рода "дробиш" и "дробниш, у значењу "ствар дробна" - удробљена или умрвљена, нешто ситно, уситњено. Такође,

¹⁶ Ријечник српскохрв. књ. ј. /МС-МХ/, Нови Сад, 1967.

Правопис срп. хрв. књ. језика, Београд, 1979.

¹⁷ Исто као под 16.

¹⁸ Мала енциклопедија "Просвета", Београд, 1968.

постоји именица м. рода "дробеж", у значењу ситнеж - оно што је удробљено: ситно, незнатно. /Фиг. "Послије крупних... услиједи необичан дробеж и ситнеж"/.

Глаголска именица од ове основе је "дробљење" (од глагола "дробити се", у значењу дробљевина или дроба, односно нешто што је удробљено /"Захвати кашику дробљења"... "Ваљано је изио своју дробљевину - дробу"/.¹⁹ Р. Бошковић наводи још једну ријеч које нема у поменутиим рјечницима. Ради се о глаголском придјеву "дробак" (од глагола "дробити се"), у значењу онај који се лако дроби, односно дробљив, дробан. Као што се види, ова ријеч означава и својство материје.²⁰

У етимолошком смислу изведена именица м. рода Дробњак (и дробњак) постала је од основног израза "дроб" и придјевске основе "дробан", уз помоћ наставка - јак. Коријен ове, на овај начин изведене именице је ријеч "дроб". Ради се о старословенском изразу, који је некад имао на крају вокал "ь", па је гласио "дробь", као и неке друге њему сличне (гроб - гробь и тд). Непосредним додавањем наставка -ан на овај коријен добија се наведена придјевска основа или корјенита ријеч "дробан". У овом случају, као и у низу других примјера, коријен "дроб" сам собом без икаквог наставка служи као готова ријеч, односно као основа, тако да су овдје коријен и основа једна иста ријеч, односно исти дио ријечи.

Према томе, када се придјев "дробан" (у већ наведеном значењу: ситан, мален) поименичи и претвори у именицу помоћу наставка - јак, добија се именица "Дробњак", са значењем ситан, уситњен; умрвљен, удробљен крај. Као што се види, у овом случају се може рећи да се овим изразом истовремено означава изглед и изражава својство земљишта и терена, односно предјела. Из наведеног произилази да дериват "дробњак" има у суштини исто значење као и корјенита ријеч "дробан", јер значење изведене ријечи стоји у тијесној вези са значењем темељног придјева или основне ријечи.²¹ Неке друге варијанте именице дробњак, као што су Дровњак, Дромњак и сл, могу бити само производ незнања, односно неправилног изговора и тумачења ове ријечи.

У нашем језику постоји низ примјера у којима се ријечи, односно именице изведене на наведени начин, тј. додавањем наставка -јак на придјевску основу. Такав је случај, на примјер, са именицом Врањак. У Црној

¹⁹ Рјечник српскохрв. књ. ј.

²⁰ Р. Бошковић, Одабрани чланци и расправе. Титоград, 1978, 179.

²¹ Т. Маретић, Граматичка хрв-срп. књ. језика, Загреб, 1963, 304 и 341. Правопис...

Гори, а и другдје, поред назива Врањак, има више локалитета чија су имена изведена од основе "вран", као што су Врањина, Врањ, Врањештица и сл. Према етнолошком тумачењу, "вран, а, о" је старословенски и свесловенски придјев, а дошао је од православног "ворњ", што значи "мрк". Ако се овај придјев, помоћу наставка -јак претвори у именицу добија се Врањак, у значењу вран, мрк или таман крај.²²

На исти начин су образоване и многе друге ријечи, као што су мрак - мрачан - мрачњак; хлад - хладан - хладњак; ум - уман - умњак; тама - таман - тамњак итд. Сличним путем су настале и изведене именице Жабљак, Бабљак и сл.

Етимолошко значење назива Дробњак, у смислу уситњен, удробљен крај, има своје упориште, па и своју основу, у геоморфолошком саставу и изгледу земљишта, и "слици тла", односно у фактичком стању конфигурације терена тога краја. Као што је у науци познато, планина Ивица, у морфолошком смислу дијели Дробњак на два сасвим различита дијела: дробњачко корито и висораван Језера. Дробњачко корито је у ствари Дробњак у ужем смислу и представља велику увалу, грубо изровану и испресијецану дубоко усјеченим долинама ријека, рјечица и потока, изломљену и уситњену многим висовима, валама и косама, главицама, заравнима и брежуљцима, издробљену усјецима, удолинама, рупама и вртачама.²³

Овакво стање и изглед овог терена је нормална посљедица природног својства, односно морфолошког састава који изграђују флишолоке стијене састављене од шкриљаца, лапорца, пјешчара, конгломерата, кречњака и других стијена. Ради се о водопропустљивим и јако распадљивим стијенама, које вода и вјетар релативно лако разлажу, ситне и дробе.²⁴ Под утицајем природних сила и непогода, протеклом времена, створена је таква конфигурација земљишта и изглед терена, који не само да асоцира већ и директно упућује на исто уситњено, удробљено, изломљено, испресијецано. Тај се утисак намеће и на први поглед, као прва и основна карактеристика или особеност овог терена. Ово је нарочито упечатљиво ако се посматра у глобалу, а посебно из ваздуха или птичије перспективе.

²² П. Скок, *Етимолошки рјечник...*, 617.

Т. Маретић, *Грамматика...*, 299.

Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, Титоград, 1987. 246-7.

²³ Ј. Цвијић, *Глацијалне и морфолошке студије о планинама БиХ и Црне Горе*, Гласник САН, Књ. 57, 1898.

З. Бешић, *Геоморфолошки развитак Црне Горе*, *Историја Црне Горе* I, 13.

²⁴ Исто.

Овај предиони назив Дробњак се вјероватно појавио у првим контактима припадника словенских досељеника са овим крајем, када су му, помоћу овог свог особеног језичког израза, и дали име, које у ствари одражава праву и суштинску особину овог краја. Оно ће бити дуго употребљавано паралелно са старијим називом Комарница. О томе свједоче и они тако давни први помени овог имена. То истовремено значи да је ово име настало знатно прије тога, да би у вријеме тих првих помена већ било заживјело и прихваћено у народу. Ново име је коначно превладало над старим, вјероватно тек након сталног настањења Новљана на том простору. Тако су и становници овог предјела, без обзира на поријекло и ранију племенску припадност, по том основу, постепено добили и усвојили ово предионо име. То значи да су се и они припадници старог племена Новљани, након досељења и сталног настањења у Дробњаку, као и сви остали становници овог предјела, почели звати Дробњаци. Међутим, они су још дуго, како то казује и предање, у свом старом завичају задржали своја дотадашња имања и нека друга својинска права која су касније постепено отуђивали. Отуда и потичу неки топоними у Бањанима, као што су Дробњачка међа, Дробњачки до, и сл.

Закључци

1. Изведена именица Дробњак, образована од темељног израза "дроб" и корјените ријечи "дробан", у етимолошком смислу изражава основну геоморфолошку карактеристику и особеност предјела, односно означава изглед терена или површинску слику земљишта тога краја.

2. Ријеч Дробњак, као назив племена и предјела, је по свом постанку предионог карактера, па су становници овог подручја по том основу, без обзира на своје раније поријекло, занимање и психофизичке особине, названи Дробњаци /синг. Дробњак/.

3. Патронимична имена, као Дробњак, Дробњаци, Дробњаковићи и сл. која су прилично распрострањена, долазе од овог предионог имена, а могу да означавају завичајно име, предиону припадност или племенско поријекло дотичних лица.